
МИСТЕЦТВО УКРАЇНСЬКОГО ЗВУКОЗАПИСУ

УДК 789.5:78.087.68
ББК 85.313 (4 Укр)

Богдан Кіндратюк

СТЕПАН МАКСИМЮК – ПІОНЕР ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗВУКОЗАПИСУ ТА ДИСКОГРАФІЇ

У статті привертається увага до одного з діячів української культури в еміграції – Степана Максимюка. Він – зачинатель історії національного звукозапису та дискографії. Завдяки науковому спадку Степана Максимюка, зокрема його унікальній колекції звукозаписів української музики, відкриваються нові можливості щодо студій її складових. Пропонується вивчати його колекцію в аспекті відшукування джерел із національного дзвонарства. З урахуванням пропозиції дослідника стосовно створення “Національного архіву звукозапису України” висловлюється надія, що саме тут місце не тільки для записів дзвонів музики, а й зафіксованих звучань усіх дзвонів України.

Ключові слова: зачинатель, еміграція, дослідження, звукозапис, українська дискографія, музична бібліографія, колекція-архів, кампанологія, дзвонове мистецтво, фіксація дзвонів.

Самовіддана діяльність, часто поза межами своєї Батьківщини, багатьох сподвижників української культури робила їх фундаторами розвою національного духовного спадку та його фіксування. Одним із таких є Степан Максимюк (*1927) – піонер, тобто зачинатель, історії українського звукозапису та дискографії.

Розвиток і вдосконалення техніки звукозапису й відтворення на платівках вокальних та інструментальних творів збагатили музичну бібліографію ще одним полем: озвученою літературою, або дискографією. Її тлумачать як “систематичне вивчення і каталогування, або складання списків награвань певного виконавця чи композиції та їх класифікація” [1, с.25]. Цей новий термін закріпився в галузі досліджень такого виду записів. Однак, як зауважував у 60-х роках ХХ ст. редактор журналу музичного й мистецького життя “Вісті” (США), поняття “дискографія” є не зовсім точним, якщо говорити про загальний розвиток у ділянці звукозаписів. Перед винайденням дисків-платівок звук фіксували на циліндри (валки), пізніше за допомогою магнітного дроту чи магнітної плівки, тепер – на новітні носії CD. Уся така фіксація награвань входить у дискографію як звукозапис, хоч спосіб такого віднотування відмінний від диска чи платівки. Підвалини науки дискографії заклалися завдяки діяльності ентузіастів-колекціонерів, власників багатьох записів музичних творів. Водночас колекціонери, як правило, опрацьовують і складають докладніші відомості про добу, авторів і виконавців музики.

Українська дискографія в 60-х роках минулого століття тільки-но почала народжуватися. Ця ділянка студій музичних надбань людства, зокрема українського народу, вимагала глибокої самопожертви, оскільки дослідження пов’язані з великою витратою часу на листування, розшукування джерел, їх аналіз і, нарешті, потребують коштів і турботи для придбання платівок. Не випадково вже 1965 року Степана Максимюка характеризували як дослідника, що “обрав собі важке, але цікаве поле дослідження”, який “володіє дослідницькою метою, яка вкупі з його ентузіазмом колекціонера рідкісних плит, любов’ю до музики та професією радіопродюсера обіцяє нам у майбутньому не одну цікаву новину в тій галузі” [1]. Це пророцтво, як підтвердило життя згаданого науковця-музиколога, збулося.

Про діяльність Степана Максимюка вже писали Микола Французенко (Вашингтон), Олександр Козаренко (Львів), Роман Савицький-молодший (Кренфорд, США), Наталя Сиротинська (Львів). Однак у цих студіях не йдеться про кампанологічні студії дзвонів мистецтва України, вивчення колекції Степана Максимюка в аспекті відшукування джерел із національного дзвонарства тощо.

Чому Степан Максимюк піонер українського звукозапису й дискографії? Ще 1965 р. у вересневому випуску журналу “Вісті” дослідник, зауваживши, що “українська дискографія – це одна з найбільш занедбаних ділянок у нашій науці” [5, с.25], пояснював причину відсутності в Україні національного звукозапису й дискографії функціонуванням антиукраїнського режиму під проводом комуністичної партії, який “корінно зацікавлений у тому, аби дощенту знищити культурні надбання українського народу”. Відповідно “дискографічні дослідження у нас, українців, на жаль, дуже убогі. І тому кожен початок, який би він малим не був, може захопити інших, авторитетніших дослідників української спадщини й історичних фонозаписів до складніших пошуків у цій галузі” [4, с.13–14].

Водночас існували й інші причини відсутності національного звукозапису й дискографії. Вони зумовлювалися тим, що серед музикознавців було мало тих, які б добре знали на звукозаписах (серед старшого покоління називають тільки Василя Витвицького). В еміграції, як і в Україні другої половини ХХ ст., майже не було фахових дискографів-дослідників. Пояснювало такий стан і те, що ця сфера наукових студій, як відзначає Роман Савицький-молодший, “вимагає особливої підготовки, терпеливості, самодисципліни та великого вкладу часу і праці” [8, с.10]. Джерелознавчі студії від самих початків діяльності мали пошуково-піонерський характер і відповідну деталізацію, притаманну для всіх форм музичної бібліографії. У цьому ряду вимог до фахового дискографа, якими володів Степан Максимюк, у його особистості виділяють «очевидний мистецький смак та довголітню практику цього діяча на радіо “Голос Америки”» [8, с.10].

Такі особистісні якості стали запорукою того, що вже наприкінці 1968 р. у виступі на радіо “Свобода” Степан Максимюк із приємністю відзначав появу останніми часами одного з найбільших культурних надбань української спільноти в еміграції – звукозаписуючої діяльності, яка зростала не тільки кількісно, але і якісно [6, с.67].

Працюючи з 1955 р. (до виходу в 1987 р. на пенсію) переважно на посаді радіопродюсера у сфері міжнародного радіомовлення на державній радіостанції “Голос Америки”, Степан Максимюк, за тривалий час збирання українських платівок і звукозаписів, сформував унікальну колекцію-архів із понад 2 000 старих короткограючих платівок у 78 об/хв і близько 2 500 довгограючих платівок швидкістю 45 і 33 об/хв від 1900 року й до найновіших – з України, дореволюційної Росії, Австро-Угорщини, Англії, Аргентини, Канади, Німеччини, Польщі, Сполучених Штатів, СРСР та інших країн. На платівках записано народні й популярні пісні, опери, класичні, релігійні, інструментальні й хорові твори, поезію, прозу, гумор тощо. У колекції, яка є найбільшою такого роду в західному світі, зібрано понад 500 магнітних стрічок на катушках і касетах із записами українських концертів, конференцій, доповідей, інтерв’ю з політиками, істориками, поетами, літераторами, дисидентами, заявами визначних українців і чужинців про Україну від початку 1960-х років до 2003 р. Окрім колекціонування, Степан Максимюк займається також звуковидавничою діяльністю. Вона включає в себе, передусім, звукозаписування, копіювання, реставрацію та розшифрування текстів на платівках, касетах і компакт-дисках. У цій сфері найбільш вагомими здобутками є публікація в 1970 році довгограючого альбому бандуриста Зіновія Штокалка “О, думи мої”. При цьому було відредаговано всі звукозаписи в альбомі, написано біографію цього митця. Із часом альбом перекопійовано на касету (1970, 1985); у 2003 р. Степан Максимюк видав у співпраці з комп’ютерним спеціалістом з Америки Петром Крулем на двох компакт-дисках записи з 1950-х років цього бандуриста. Колекціонера було запрошено до співпраці в ювілейному 15-платівковому виданні “Народна музика Америки” (1976) з нагоди 200-ліття її незалежності. Для цього видання Степан Максимюк не тільки подав частину звукозаписів зі свого особистого архіву, а й зробив транскрипцію всіх українських пісень і частково їхні переклади. А для видання касети “Тюремні вірші Бориса Антоненка-Давидовича” у мистецькому читанні його внука Олеса Тимошенка став звукорежисером. Також записав і відредагував на магнітофонній стрічці художнє читання Миколою Французенком проповідей митрополита Василя Липківського (з неї в 1989 р. було зроблено в Чикаго касету). Брав участь у виданні на компакт-дисках давніших українських звукозаписів [2, с.286].

Звичайно, що така праця потребувала від Степана Максимюка інших скрупульозних наукових розвідок із ділянки українського звукозапису. Їхні результати друкувалися в українських газетах, журналах і наукових збірниках, які виходять у світі (усього опубліковано 30 статей

С.Максимюка з ділянки українського звукозапису). Він – член Української Вільної Академії Наук у Сполучених Штатах, Українського Історичного Товариства, Наукового товариства ім. Шевченка в Україні й США, Вашингтонської Групи українських професіоналістів і член Крайової УАКРади.

Ще одним свідченням того, що Степан Максимюк був фундатором українського звукозапису й дискографії, є його доповіді із цієї проблеми. Дебютний виступ “Соломія Крушельницька та її фонографічна спадщина” відбувся 8 травня 1965 р. на Форумі Вашингтонської Групи УВАН (у цьому місті з інформацією про результати свого наукового доробку він виступав ще шість разів). Двічі – у Нью-Йорку, тричі – у Києві, п’ять разів – у Львові, один раз – в Івано-Франківську.

У 2003 році видавництво Українського Католицького університету у Львові підготувало й надрукувало монографію Степана Максимюка “З історії українського звукозапису та дискографії” (наукові редактори д-р Роман Савицький, проф. Юрій Ясіновський, редактор Олександра Антонів, дизайн Ігоря Сиротинського / Інститут українознавства ім. Івана Крип’якевича Національної академії наук України. Серія “Історія української музики”. – Львів ; Вашингтон, 2003. – Вип. 12 : Дослідження. – 288 с. : іл.). Книга містить статті Степана Максимюка, що були написані за останні сорок років ХХ ст. на малодосліджену й малознану тему українського звукозапису, списки фонозаписів української музики та її виконавців протягом минулого століття, а також каталоги власного фонографічного архіву. Розповідається про записи видатних виконавців, зокрема, Соломії Крушельницької, Українського хору під керівництвом Олександра Кошиця, Капели бандуристів ім. Шевченка з Детройта, записи україн-

ської духовної музики, музики на слова Тараса Шевченка, наводиться дискографія творів Дмитра Бортнянського та ін. У посвяті своєї книги дружині Галині, дочці Ірині, синові Богдану Степан Максимюк визначив цю працю як “життєвий труд”. В Іменному покажчику йдеться про 1 071 ім’я, яке згадується на її сторінках [3, с.231–243].

Видатною працею з українського звукозапису названо Наталею Сиротинською працю Степана Максимюка “З історії українського звукозапису та дискографії” на сторінках другого числа збірника статей “Musica humana” кафедри музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка [9, с.404–406].

У монографії Степана Максимюка мовиться про вперше опубліковані матеріали, зокрема, згадуються “Львівські звукозаписи фірми “Грамфон (1902–1914)”, звукозаписи бандуриста Зіновія Штокалка, “Українські звукозаписи в Америці: Короткограйний період у 70/78 об/хв (1903–1960)”, “Список виконавців, які записували український репертуар у Сполучених Штатах Америки від 1912 до 2000 років”, “Дискографія творів Дмитра Бортнянського (1902–2002)”, “Український звукозаписний архів: Звукозаписи важливих подій, промов, доповідей, зібрань, мітингів, інтерв’ю, розмов, концертів, літературних читань, музики, політичних заяв тощо у Вашингтоні, ДК і в інших містах США, Канади, України від початку 1960-их до 1998 року”. Український звукозаписний архів дослідника споряджений Іменним, Географічним, Хронологічним покажчиками. Перший містить 352 позиції, а останній охоплює роки від 1902 до 1998. Ця інформація, яка складена 1998 р. у Вашингтоні, публікується вперше. Допоміжні покажчики разом з актуальним різноплановим загальним змістом книги є добрим путівником у пошуку необхідних матеріалів.

Виступаючи на сторінках другого числа збірника статей “Musica humana” з рецензією на книгу Степана Максимюка, Наталя Сиротинська слушно зауважує, що, упорядковуючи “свої статті, написані за 40 літ праці на ниві історії українського звукозапису, авторові варто було б подекуди зняти полемічний запал первісного тексту, що іноді спричинилося непоінформованістю, та переглянути несправедливі звинувачення на адресу українських колег, наприклад, шанованого і чесного дослідника нашої театральної і музичної минувшини професора Ростислава Пилипчука” [9, с.406].

Завдяки науковому спадку Степана Максимюка, зокрема його унікальній колекції звукозаписів як національного надбання, відкриваються нові можливості щодо студій складових української культури, у тому числі музичної. Мене, як кампанолога, передусім приваблює вивчення його колекції в аспекті відшукування джерел із національної дзвонівної культури. Така робота, одна з тем якої може називатися “Дзвони і дзвонарське мистецтво у звукозаписуючій і дискографічній спадщині Степана Максимюка”, буде корисною не тільки для повнішого встановлення місця церковних дзвонів і дзвонів у житті українців, а й висвітлення шляхів проникнення дзвонарства в національне музичне мистецтво, культуру, зокрема й США. І, насамкінець, ще одне: хоч у лаконічних і ділових пропозиціях С.Максимюка щодо створення “Національного архіву звукозапису України” [7, с.123–124] не йдеться про записи музики дзвонів, усе ж хочеться висловити надію, що саме в такому зібранні місце не тільки для записів дзвонівної музики, а й зафіксованих звучань усіх дзвонів України. Це – вагома запораука розвитку національного музикознавства.

1. Максимюк С. Соломія Крушельницька та її фонографічна спадщина / С. Максимюк // З історії українського звукозапису та дискографії / Степан Максимюк. – Львів ; Вашингтон : Видавництво Українського Католицького ун-ту, 2003. – С. 25–42.
2. Максимюк С. Звуковидавнича діяльність Степана Максимюка / С. Максимюк // Там само. – С. 286.
3. Максимюк С. Іменний покажчик / Степан Максимюк // Там само. – С. 231–243.
4. Максимюк С. Співає Соломія Крушельницька – але в Америці / Степан Максимюк // Там само. – С. 13–20.
5. Максимюк С. Соломія Крушельницька та її фонографічна спадщина / Степан Максимюк // Там само. – С. 25–42.
6. Максимюк С. Голкою по платівках / Степан Максимюк // Там само. – С. 67–71.
7. Максимюк С. Національний архів звукозапису України. Чи потрібно? Чи можливо? / Степан Максимюк // Там само. – С. 123–124.
8. Савицький-мол. Р. Прелюдія / Роман Савицький-мол. // Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії / С. Максимюк. – Львів ; Вашингтон : Видавництво Українського Католицького ун-ту, 2003. – С. 9–11.
9. Сиротинська Н. Видатна праця з українського звукозапису / Наталія Сиротинська // Musica humana : зб. статей кафедри музичної україністики. Наукові збірники ЛДМА ім. Миколи Лисенка. – Львів, 2005. – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 404–406.

В статье привлекается внимание к одному из деятелей украинской культуры в эмиграции – Степану Максимиюку. Он – зачинатель истории национальной звукозаписи и дискографии. Благодаря его научному наследию, в частности уникальной коллекции звукозаписей украинской музыки, открываются новые возможности изучения ее составных. Предлагается исследовать коллекцию Степана Максимиюка в аспекте отыскания источников из национального колокольного искусства. С учетом предложения исследователя создать “Национальный архив звукозаписи Украины” высказывается надежда, что именно здесь место не только для записей колокольной музыки, но и зафиксированных звучаний колоколов.

Ключевые слова: зачинатель, эмиграция, исследования, звукозапись, украинская дискография, музыкальная библиография, коллекция-архив, кампанология, колокольное искусство, фиксация звонов.

Attention is paid to the one of the leaders of Ukrainian culture in exile – Stepan Maxymyuk. He is the founder of the national recording history and discography. Thanks to the scientific legacy of S.Maximyuk, including his unique collection of Ukrainian folk music recordings, opening up new possibilities for studies of its components. Is proposed to study his collection in terms of determining the sources of national bell ringing. Taking into account the offer of the researcher to create a “National Archives and Record of Ukraine” expresses a hope that this place will not be only for records of bell music but also recorded sounds of all bells Ukraine.

Key words: founder, immigration, research, audio recording, Ukrainian discography, music bibliography, archive, campanology, art bell, bell ringing fixing.